

LA COL·LECCIÓ CARTOGRÀFICA DE LA BIBLIOTECA UNIVERSITÀRIA DE WROCŁAW. Una eina de treball que és també font d'interessants investigacions

Característiques generals de la col·lecció i el seu lloc i la seva importància com a col·lecció universitària especialitzada

La col·lecció cartogràfica de la Biblioteca Universitària de Wrocław és una de les denominades col·leccions especials de la Biblioteca Universitària, segons pràctica habitual en aquesta mena d'institucions. Es troba a la ciutat vella de Wrocław, al carrer de Św. Jadwiga 3-4 (foto 1). Hi ha un departament especial, els principals materials del qual són atles, mapamundis, plànols, esbossos de mapes i plànols, mapes murals i mapes en relleu de plàstic. Una col·lecció específica digna d'esment és la dels denominats atles facticis, és a dir, col·leccions de mapes publicats independentment i reunits en un mateix volum enquadernat.

Per la manera com es van originar, la seva natura és totalment única, i gràcies a aquesta mena d'atles un gran nombre de mapes rars han estat conservats fins als nostres dies. El criteri seguit en la confecció d'aquests atles, així com la personalitat del compilador i fins i tot el personatge al qual anaven dedicats, dona a aquesta mena d'obres un valor històric addicional que no ha d'ésser menystingut per l'estudi contemporani.

Una part destacada de la col·lecció la integren edicions facsímils d'atles i mapes, que complementen la col·lecció des del punt de vista històric. Hi ha un altre grup de mapes topogràfics de gran utilitat, integrat per imatges cartogràfiques extremadament detallades de petites contrades. La col·lecció cartogràfica de la Biblioteca Universitària és la més gran i la més antiga de les que hi ha a la Universitat, i són nombrosos els estudiants de les diverses facultats que la visiten individualment; els estudiants de cartografia i de biblioteconomia la visiten en grups un cop l'any.

Per comparació amb altres col·leccions cartogràfiques poloneses, la que ens ocupa no és pas la més gran per la quantitat, però sí pel que fa a la qualitat, i sobretot pel que fa referència als atles dels segles XVI-XVIII. La col·lecció també és molt important des del punt de vista històric per trobar-se situada a la Baixa Silèsia, fet que es reflecteix en

el caràcter i el contingut dels seus materials que tot seguit descriurem detalladament.

Història de la col·lecció

La història de la col·lecció es remunta als temps de Thomas Rediger, un bibliòfil que va viure al segle XVI. Gran viatger, dedicà bona part de la seva fortuna a la compra de llibres, que anaren enriquint la seva biblioteca a la ciutat de Colònia, on vivia. Va morir l'any 1576, quan només tenia 36 anys, però aleshores la seva col·lecció ja comprenia alguns milers de peces. En el seu testament deixà la col·lecció cartogràfica a la seva família, que vivia a Wrocław, i així mateix disposà que estigués oberta al públic. L'any 1645 els seus descendents la lliuraren a les autoritats municipals de Wrocław, i fou així com el 1661 es va fundar en aquesta ciutat una biblioteca municipal al costat de l'església de Santa Elisabet. Alguns dels atles encara porten avui l'ex-libris de Thomas Rediger, prova

Foto 1: Biblioteca Universitària de Wrocław, on hi ha les col·leccions especials, entre d'altres la col·lecció cartogràfica (Foto: autor)

Foto 2: L'ex-libris de Tomas Rediger, fundador de la col·lecció de la Biblioteca Universitària de Wrocław (Foto: autor)

que el seu origen es remunta a l'època del fundador de la col·lecció (foto 2). La biblioteca de Rediger es va ampliar al llarg dels anys mercès a les contribucions de nombrosos erudits i bibliòfils. En aquella època hi havia dues biblioteques municipals més a Wrocław, una al costat de l'església de Santa Maria i Santa Magdalena i l'altra al costat de la de Sant Bernardí. La biblioteca de Santa Maria i Santa Magdalena florí durant el segle XVII, quan fou enriquida amb la biblioteca del noble txec Karol von Žerotín. Un altre esdeveniment important en la història de la biblioteca fou la secularització de les propietats dels ordes religiosos, decretada pel rei de Prússia Frederic Guillem III el 30 d'octubre del 1810. Com a conseqüència, la major part de les biblioteques dels monestirs silesians es van reunir

per tal de formar una gran biblioteca central silesiana, i s'escollí com a seu de la nova col·lecció el convent de Sant Agustí, al Piasek. És el lloc on actualment s'aixeca l'edifici que acull les col·leccions especials, i entre elles la cartogràfica, de la biblioteca que ens ocupa. Nou mesos després, a la primavera del 1811, la col·lecció es convertí en la base fundacional de la Biblioteca Universitària creada aleshores. La creació de la Biblioteca anà lligada a la fundació de la Universitat de Wrocław, que reuní la *Universitas Viadrina* de Frankfurt de l'Oder i la *Universitas Leopoldina* de Wrocław¹. Aquesta Biblioteca Universitària ben aviat fou enriquida amb fons procedents d'altres biblioteques. Un esdeveniment important en la història de l'actual Biblioteca Universitària va ser la unió de les tres biblioteques municipals de Wrocław en una gran biblioteca municipal durant els anys 1865-67. Des d'aleshores la ciutat comptà amb dues biblioteques importants: la Universitària i la Municipal. Un nou capítol, aquesta vegada tràgic, de la història de totes dues biblioteques s'inicià amb la Segona Guerra Mundial. A fi de protegir el fons de la Biblioteca Municipal, les col·leccions cartogràfiques, entre d'altres, foren distribuïdes per diverses poblacions silesianes. Es va perdre una bona part dels atles i dels mapes, dels quals en tenim una relació mercès al catàleg, que es va conservar, i a estudis postbèl·lics. També fou tràgic el destí de la col·lecció cartogràfica de la Biblioteca Universitària: per tal de protegir-la fou traslladada a l'església de Santa Anna, a l'altra banda del carrer, on fou destruïda pel foc. De les fonts postbèl·liques² es desprèn que es va perdre, entre d'altres peces, una sèrie molt important de mapes italians del segle XVI³, la primera edició de la *Geografia* de Ptolemeu, del 1477⁴, la primera edició del mapa individual més antic de Silèsia, de Martin Helwig, del 1561⁵, famosos mapes de Mercator de Flandes, del 1540, d'Europa, del 1544, i del món, del 1569⁶, l'original del plànol més antic de Wrocław, de Barthel Weiner, del 1562⁷, i la primera edició de la *Cosmografia* d'Honter, del 1530⁸.

Després de la Segona Guerra Mundial les col·leccions de la Biblioteca Universitària de Wrocław es van refer amb les restes de les antigues biblioteques Municipal i Universitària, així com amb fons procedents d'escoles secundàries, oficines governamentals, arxius i biblioteques provincials de Silèsia anteriors a la guerra, de biblioteques particulars de nobles silesians, com la del príncep George Rudolph de Legnica, i de cases senyorials, com la del Palau Sanguszkowski de Gumniska, prop de Tarnów.

Notes:

1. Aquesta col·lecció es descriu detalladament al llibre de KRYSZYNA SZYKUŁA: *Zbiory kartograficzne Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*. Pàg. 198. Wrocław, 1978.
2. En el llibre mencionat a la primera nota a peu de plana, els articles publicats després de la Segona Guerra Mundial i relatius a d'altres col·leccions cartogràfiques de Polònia es recullen en un suplement.
3. Vegeu R. V. TOOLEY: "Maps in Italian Atlases of the Sixteenth Century, being

- a Comparative List of the Italian Maps issued by Lafreri, Forlani, Duchetti, Bertelli and Others" a *Imago Mundi*, núm. 3, pàgs. 12-47. Amsterdam, 1970.
4. Vegeu E. LYNAM: *The First Engraved Atlas of the World. The Cosmographia of Claudius Ptolemaeus. Bologna 1477*. Jenkintown, 1941.
5. Vegeu J. PARTSCH: *Katalog der Ausstellung des XIII. Deutschen Geographentages zu Breslau*. Pàg. 22. Breslau (avui Wrocław), 1901.

La col·lecció del Departament de Cartografia de la Biblioteca Universitària fou establerta l'any 1949 com una de les denominades col·leccions especials. Des d'aleshores la col·lecció cartogràfica ha estat incrementada pels exemplars del dipòsit legal, així com per compres, donacions i intercanvis.

Algunes peces notables de la col·lecció cartogràfica de la Biblioteca Universitària de Wrocław

Abans de començar la descripció de les peces més notables de la col·lecció cartogràfica de la Biblioteca Universitària de Wrocław, voldria subratllar que la feina del bibliotecari és de vegades tremendament estimulante i engrescadora, com veurem més endavant. L'abundor d'atles antics i valuosos en l'actual col·lecció cartogràfica palesa l'arrelada tradició de col·leccionisme entre els bibliòfils silesians. L'atles més antic de la Biblioteca és la famosa *Geografia* de Ptolemeu, editada a Ulm el 1482. És també l'atles més antic de Polònia, i per aquesta raó té el número u en el catàleg central d'atles a les biblioteques poloneses, confeccionat per Marian Łodyński, Teresa Pácko i Włodzimierz Żemaitis⁹.

Entre els atles publicats abans del 1500, és a dir que formen part del grup dels denominats incunables, hi ha un exemplar de la *Geografia* de Ptolemeu impresa a Roma el 1490. La riquesa d'atles de la Biblioteca Universitària es manifesta en la important col·lecció d'obres dels segles XVI, XVII i XVIII. Per aquest concepte la Biblioteca Universitària ocupa el primer lloc en el catàleg abans esmentat.

Entre els atles conservats d'aquest període, destaquen els denominats atles facticis, dels quals ja hem parlat més amunt; el més important és el confeccionat per Zaharias (pare) i Amadeus (fill) Machnizky¹⁰ (foto 3). La seva col·lecció, que inclou prop d'un miler de mapes, plànols, vistes, dibuixos i taules relatius a les diverses parts del món, fou enquadrada en set grans volums, cadascun dedicat a una regió diferent de la Terra. Es va seguir el criteri de reunir tots els mapes, plànols i vistes d'un país en el mateix lloc, començant amb els mapes generals i seguint amb els de les diferents regions, per acabar amb els plànols i les vistes de ciutats. Pel que fa a la cartografia d'Espanya, al primer volum hi ha 24 làmines de mapes, plànols i vistes. Entre els autors figuren Visscher, J. a. C. Danckerts, J. B. Homan o els seus successors, Covens i Mortimer, Schenk Valk, J. Jansson, D. Funk i J. B. Labanna. Hi ha mapes generals d'Espanya, així com mapes regionals de Gibraltar,

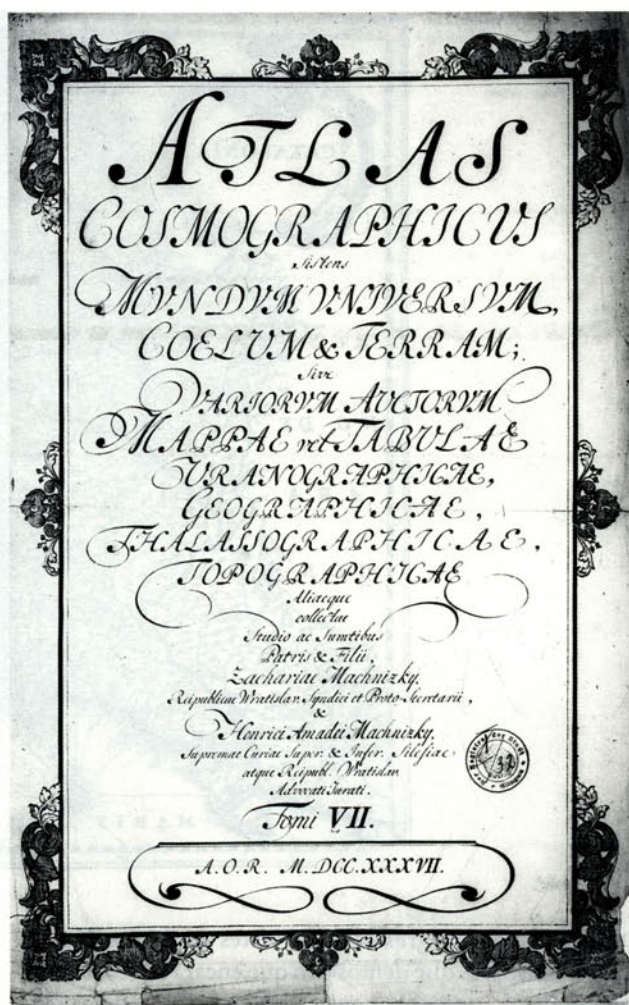

Foto 3: La pàgina del títol principal de l'atles factici més gran de la col·lecció cartogràfica de la Universitat de Wrocław (Foto: autor)

Navarra, Aragó, Catalunya (foto 4), el Golf de Biscaia i les illes de Mallorca, Menorca i Eivissa, a més de plànols i vistes de Madrid, Gibraltar i altres ciutats, procedents del *Theatrum Bellicum* de Schenk Valk. És digne d'esment un mapa d'Espanya anònim i sense data. La resta dels atles facticis contenen mapes de diferents parts del món, com Saxònia, Suïssa, Itàlia i la Mediterrània, Europa Central, amb la majoria de mapes relatius a Alemanya i les seves províncies, plànols i vistes de ciutats. Es tracta d'obres de diversos autors dels segles XVI-XVIII.

Alguns dels mapes, plànols i vistes de ciutats són ben coneguts per haver estat presentats en conferències sobre

6. Vegeu A. HEYER: "Drei Mercator-Karten in der Breslauer Stadt-Bibliothek" a *Zeitschrift für wissenschaftliche Geographie*. Pàgs. 379-528. Weimar, 1890.
7. Vegeu J. PARTSCH: *op. cit.*, pàg. 42.
8. Vegeu G. ENGELMANN: "Die Kosmographie des Johannes Honter in Ihrer Krakauer Erstfassung" a *Studia z dziejów geografii i kartografii*. Pàg. 323. Wrocław, 1973.

9. *Centralny katalog zbiorów kartograficznych w Polsce*. Volums 1-4. Warszawa, 1961-68.

10. Aquest atlas, pel que fa als mapes, fou el tema del treball presentat a la Conferència Internacional d'Història de la Cartografia reunida a Dublín, mentre que les vistes de ciutats es van considerar en la comunicació preparada per al

Foto 4: Mapa de Catalunya inclòs a l'atles factici esmentat a l'article

(Foto: autor)

història de la cartografia i de les vistes de ciutats. Donaré alguns exemples que demostrin que encara tenim la possibilitat de fer "descobriments" en les nostres col·leccions. La primera troballa important que vaig fer treballant a la Biblioteca Universitària de Wrocław fou la vista de Praga del 1562 (foto 5), un gravat a la fusta bellament acolorit a mà imprès amb ocasió de la coronació de Maximilià II per dos impressors praguencs, Jan Kozel i Michael Peterle d'Annaberg. La primera referència d'aquesta vista que vaig trobar és la del txec Novotny, i em va proporcionar una informació sensacional: fins aleshores només es coneixia l'existència d'un exemplar, conservat a la Biblioteca Reial d'Estocolm. Aquest fet fou confirmat per una altra font, un article del conegut estudiós suec Collijn, escrit el 1915 i que dona una detallada informació bibliogràfica d'aquesta vista. Finalment, el descobriment fou confirmat pel doctor Ulla Ehrensväld quan vaig presentar una comunicació al Primer Col·loqui sobre Vistes de Ciutats, reunit a Lüneburg. La cooperació del doctor Jan Kozak i l'ajut del doctor Göran Böörnhielm, de la Biblioteca Reial d'Estocolm, han fet possible la confecció d'un llibre sobre aquesta vista que veurà la llum el 1990.

Un altre exemple de les satisfaccions que proporciona la feina de bibliotecari és la troballa casual en el fons de la Biblioteca d'algun document relatiu a una altra peça de la col·lecció "descoberta" prèviament. Això és el que em

succeí quan vaig trobar una altra vista de la coronació de Maximilià II, però aquesta vegada no de la de Praga, sinó de la que se celebrà a Bratislava un any més tard, el 1563, encara que des del punt de vista històric es relacionava amb l'escena de Praga. Un altre exemple en aquest sentit és el plànol de Wrocław (capital de la regió polonesa de Silèsia) que porta una dedicatòria a Ferran I i al seu fill Maximilià II en la qual es fa referència a la coronació del 1562 a Praga, data que és també la de la publicació del plànol, el primer que mostrava la ciutat detalladament i que és obra de Barthel Weiner. És lamentable que, a causa de les vicissituds històriques abans esmentades, a la Biblioteca Universitària només es conservin reproduccions d'aquest plànol.

La història de la vista del setge de Buda del 1686 també és molt interessant. A l'igual que succeí amb la vista de Praga del 1562, se'n féu esment al Primer Col·loqui sobre Vistes de Ciutats, reunit a Lüneburg, i va atreure l'atenció del doctor Rozsa, de Budapest, que fins aleshores només coneixia l'existència d'un exemplar de la vista, conservat en una col·lecció particular de Londres. D'aquesta manera el doctor Rozsa s'assabentà de l'existència d'un segon exemplar, mentre que jo vaig tenir la satisfacció de saber que a la nostra Biblioteca teníem una peça gairebé única.

La feina de recerca prèvia a la presentació de comunicacions a les reunions científiques pot ser molt estimulant

Foto 5: Vista de Praga del 1562, una de les dues existents al món i l'única acolorida; l'altra, en blanc i negre, es troba a Estocolm

(Foto: autor)

per als autors. Mentre preparava una d'aquestes comunicacions, per exemple, vaig trobar una raresa, una vista de Carlovy Vary signada per F. Henricus, a qui vaig poder identificar mitjançant un llibre molt útil de Nagler, titolat *Die Monogramisten*. Hi ha una signatura amagada en la vista parcial de Carlovy Vary que ocupa l'angle inferior esquerre de la vista principal, la qual, segons aquell llibre, correspon a Heinrich Frater, conegut també com a F. H., Fr. Henric i Fra. H.

Tal com va passar amb la vista del setge de Buda que he esmentat abans, una conferència em va assabentar de

la raresa del plànol del sector meridional de Viena fet el 1683. Es tracta d'una vista dels treballs de sapa de l'exèrcit turc, feta per Suttinger. Només hi ha un altre exemplar, que es troba al Museu Històric de Viena (abans de la guerra era als Arxius Militars)¹¹.

Nota:

11. Les vistes esmentades aquí, que foren el tema de les comunicacions presentades al Primer i al Segon Col·loqui sobre Vistes de Ciutats, han aparegut als *Lüneburger Beiträge zur Vedutenforschung*. Volum primer. Lüneburg, 1983. El segon i el tercer volums són en curs de publicació.

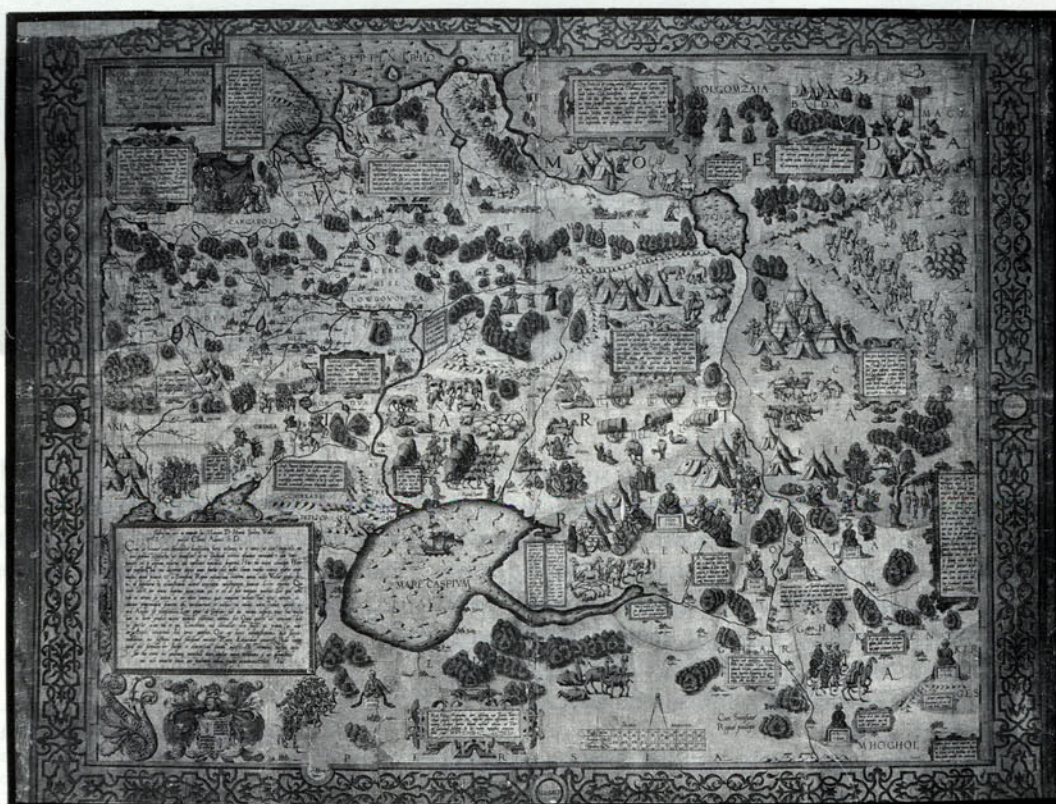

Foto 6: *Mappe-Monde Nouvelle Papistique*, del 1566

(Foto: autor)

Foto 7: Mapa de Rússia del 1562, realitzat per Jenkinson, trobat recentment i que fins fa poc es creia no conservat

(Foto: autor)

Una altra peça gairebé única del fons de la col·lecció cartogràfica de la Biblioteca Universitària de Wrocław va sortir a la llum com a conseqüència d'un treball que vaig preparar per a una conferència internacional celebrada a París. Vaig triar el *Mappe-Monde Nouvelle Papistique* (foto 6) per a la meua comunicació, i el doctor Frank Lestringant em comentà que es tractava d'una obra valuosa; amb la seva col·laboració han estat publicats dos treballs sobre aquest mapa¹², imprès a Ginebra el 1566 i que és una representació al·legòrica del període de la Reforma protestant, sense cap rigor des del punt de vista geogràfic. El to del mapa, que té una coloració molt bella, és clarament antipapista i antimonàstic, i la seva característica més destacada és que es troba situat a l'enorme mandíbula d'un horrible monstre.

La satisfacció més gran que dóna la feina de bibliotecari són aquestes troballes, de vegades molt importants, que fem de tant en tant. Això és el que va passar quan em proposaren l'adquisició, per a la col·lecció cartogràfica de la Biblioteca Universitària, d'un mapa que, un cop estudiat,

resultà ser el mapa de Rússia del 1562 fet per Jenkinson (foto 7) i descrit per Bagrow i Skelton en la seva *History of Cartography*, on se'l considera totalment perdut i només conservat, amb modificacions, en els atles d'Ortelius i de De Jode. El mapa fou presentat a la Tretzena Conferència Internacional d'Història de la Cartografia, on es va confirmar que es tracta, almenys de moment, d'un exemplar únic al món. Durant la presentació es van mostrar les tres versions del mapa de Jenkinson: la que acabàvem de trobar i les dues ja conegudes d'Ortelius i de De Jode. A simple vista són evidents les considerables diferències que presenten en contingut, descripcions i elements decoratius. El treball sobre aquest mapa fou publicat a les Actes de la Conferència¹³, i una versió ampliada apareixerà a *Imago Mundi*, il·lustrada amb el mapa de Jenkinson en color i les versions d'Ortelius i de De Jode en blanc i negre.

Tinc l'esperança que aquestes notes sobre la col·lecció cartogràfica de la Biblioteca Universitària de Wrocław hagin donat una idea de les satisfaccions que pot trobar el bibliotecari en el curs de la seva feina, i també que deixin clar que no ens hem de limitar a la mera catalogació de mapes i atles, sinó que cal que estudiem amb detall el seu contingut.

Data de recepció de l'original: 03.90

Krystyna Szykuła

Llicenciada en Geografia

Cap del Departament de la Col·lecció Cartogràfica

Biblioteca Universitària de Wrocław

Notes:

12. Vegeu F. LESTRINGANT: "Une cartographie iconoclaste: 'La Mappe-Monde Nouvelle Papistique' de Pierre Eskrich et Jean-Baptiste Trento (1566-1567)"; K. Szykuła: "Une mappe-monde pseudo-médiévale de 1566", a *Géographie du Monde au Moyen Âge et à la Renaissance*, edició de Monique Pelletier, pàgs. 91-120. París, 1989.
13. "The Newly found Jenkinson's Map of 1562" a *XIIIth International Conference on the History of Cartography. Abstracts*. Pàgs. 109-111.

ESPAIS

REVISTA DEL DEPARTAMENT DE POLÍTICA TERRITORIAL I OBRES PÚBLIQUES

Direcció, Administració, Subscripcions i Publicitat:
Gabinet Tècnic de la Secretaria General.
Carrer del Dr. Roux, 80.
08017 BARCELONA.
Telèfon: 205 13 13, ext. 314.

Generalitat de Catalunya
Departament de
Política Territorial i Obres
Públiques